

Атамкулова Е.Т.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ТАРМАГЫНЫН
УКУКТУК НЕГИЗДЕРИН ИЗИЛДӨӨНҮН КӨЙГӨЙЛӨРҮ**

Атамкулова Е.Т.

**ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРАВОВЫХ ОСНОВ СФЕРЫ
ОБРАЗОВАНИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Е.Т. Atamkulova

**PROBLEMS OF THE RESEARCH OF THE LEGAL FOUNDATIONS
OF THE SPHERE EDUCATION OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 340

Бул макалада жалпы укуктук усулдун негизинде Кыргызстандын билим берүү тармагынын ишмердүүлүгүнүн актуалдуу суроолору каралып, анын укуктук жактарын изилдөө зарылчылыктары жана көйгөйлүү суроолору талданган.

Негизги сөздөр: *укуктук мамлекет, адам укуктары жана эркиндиктери, келишим, мыйзам, ченемдик актылар, Декларация, Пакт, билим берүү жөнүндө мыйзам.*

В этой статье на основе общеправовых методов рассмотрены актуальные вопросы деятельности образовательной сферы Кыргызстана, проанализирована необходимость исследования ее правовых сторон и проблемных вопросов.

Ключевые слова: *правовое государство, права и свободы человека, договор, закон, нормативные акты, Декларация, Пакт, закон об образовании.*

In this article, on the basis of general legal methods, topical issues of the educational sphere of Kyrgyzstan are considered, the necessity of studying its legal aspects and problematic issues is analyzed.

Key words: *legal state, human rights and freedoms, contract, law, normative acts, Declaration, Covenant, law on education.*

Азыркы өткөөл мезгилдин учурунда өтүп жаткан реформалар жана процесстер коомдогу адамзат турмушунун бардык чөйрөсүн камтып, өз учурунда адам укуктарын жана эркиндиктерин да козгойт.

Укуктуу мамлекеттин шарттарында коомдук мамилелерди жөнгө салууда ченемдик актыларга артыкчылык берүү менен, коомдо калыптанган коомдук мамилелерди мыйзам деңгээлине алып чыгуу менен жөнгө салуусун шарттайт.

Ар бир мамлекеттин улуттук саясаты жарандардын укук жана эркиндиктерин коргоого багытталып, тийиштүү ченемдик актыларда бекилген.

Коомдогу социалдык институттардын маанилүү бөлүгү болуп билим берүү чөйрөсү саналат. Анткени билим адамзаттын эволюциялык өнүгүү жолунда аны менен сапарлаш болуп, ажырагыс атрибут катары саналат. Ал жарандык коомдун жана укуктуу мамлекеттин калыптануусуна коомдун жана мамлекеттин өзгөчө функциясы мамлекеттин жарандарына, ар бир инсанга маанилүү сапаттарды берүү менен коштолот. Анын каражаттары жана усулдары менен

адам улуттук, дүйнөлүк маданий мурастарды кабыл алып, инсандын коомдогу аң сезимдүү, чыгармачылык өнүгүүсүнө шарт түзөт.

Билим берүүнүн маанилүүлүгү бир канча эл аралык жана улуттук мыйзам актыларында ченемдик бекилген. Атап айтканда; «Адам укуктарынын жана эркиндиктеринин Декларациясынын» 26-беренесинде (10-декабрь, 1948-ж.) [1], «Жарандардын экономикалык, социалдык жана маданий укуктары жөнүндө эл аралык Пактыда» (1966-ж.) [2], Көз Карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин «Адамдын укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндөгү Конвенциясынын» 27-беренесинде камтылган (26-март 1995-жыл, КР 1.08.203 №182 мыйзамы менен ратификацияланган) [3].

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 45-беренеси да жарандардын билим алууга болгон укугун бекиткен ага ылайык [4];

«Ар ким билим алууга укуктуу. Негизги жалпы билим алуу милдеттүү. Ар ким мамлекеттик билим берүү уюмдарында негизги жалпы жана орто жалпы билимди акысыз алууга укуктуу.

Мамлекет мектепке чейинки билим берүүдөн баштап негизги жалпы билим берүү мекемелерине чейин ар бир жарандын мамлекеттик, расмий жана бир эл аралык тилди окутуп-үйрөнүүсү үчүн шарт түзөт.

Мамлекет мамлекеттик, муниципалдык жана менчик окуу жайларын өнүктүрүү үчүн шарт түзөт».

Муну менен адам укуктуу мамлекеттин шарттарында өздөрүнүн турмуштук маанилүү кызыкчылыктарын ишке ашырып гана калбастан, коомдун, өзүнүн улуттук биримдигин жана бүтүндүгүн да сактап калат.

Кыргыз Республикасынын билим берүү чөйрөсүндөгү түпкүрдүк ченемдик акт болуп 2003-жылы 30-апрелде №92 кабыл алынган Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы саналат.

Анын 3-беренесине ылайык:

Кыргыз Республикасынын жарандары жынысына, улутуна, тилине, социалдык жана мүлк абалына, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрүнүн чектелгенине, ишинин түрүнө жана мүнөзүнө, дин тутуусуна, сая-

сий жана диний ынанымдарына, жашаган жерине жана дагы башка жагдайларга карабастан билим алууга укуктуу.

Кыргыз Республикасынын аймагындагы башка мамлекеттердин жарандары жана жарандыгы жок адамдар Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык билим алышат) [5].

Мамлекеттин укук ченемдик ишмердүүлүгү позитивдүү укуктук көз карашты эске алганда мамлекеттик бийлик аркылуу, анын ыйгарым берилген органдары аркылуу, жалпыга милдеттүү формалдуу аныкталган буйрууларды берүүсү менен коштолот.

Мындай аракеттерди жасоо менен мамлекет коомдук мамилелердин аныкталган чөйрөсүнө таасир берет.

Билим берүү чөйрөсүн укуктук жөнгө салуу азыркы учурдагы билим берүүнүн эл аралык алкакта интеграцияланышы, билим берүүнү реформа жолу менен модернизациялоо талап кылууда.

Бул суроолорду натыйжалуу чечмелөө үчүн илимий негизделген усулдарды пайдалануу менен билим берүү чөйрөсүн ченемдик жөнгө салынышын жыйымдуу талдоого алып, анын негизинде теоретикалык жана практикалык мааниси бар сунуш жана тыянактарды иштеп чыгуу зарыл. Изилдөөнүн актуалдуулугу Кыргыз Республикасынын Европалык билим берүү алкагына кошулуусу менен да шартталат.

Билим берүү чөйрөсүн ченемдик укуктук жактан изилдөөгө алуунун актуалдуулугу, бул мейкиндиктин бир канча татаалдыгы менен да шартталат. Билим берүү чөйрөсү коомдогу жетектөөчү социалдык институт катары өзүнүн татаалдыгы жана көп аспектуулүгү менен да шартталат анткени;

- биринчиден, билим берүү чөйрөсү татаал иерархиялык тутум болуп өзүнө билим берүүнүн ар кандай деңгээлин аныктайт;

- экинчиден, билим берүү чөйрөсү коом турмушундагы өндүрүштүк эмес чөйрөгө таандык. Ага интеллектуалдык, физикалык жана башкаруу ишмердүүлүгү менен мүнөздөлөт;

- үчүнчүдөн, тутумдук мүнөзгө ээ, анткени ал башка социалдык-экономикалык, саясий, маданий тутумдар менен тыгыз байланышы менен шартталган;

- төртүнчүдөн, билим берүү мыйзам актылары кодификацияланган эмес;

- бешинчиден, билим берүү мыйзам актылары тутумдаштырылбаган чар жайыт, ар кандай ченемдер менен аралаш жайланышкан;

- алтынчыдан, билим берүү чөйрөсүндөгү ишмердүүлүктү жөнгө салуунун концептуалдык негиздери критерийлери иштеп чыгылбаган;

- жетинчиден, билим берүү ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн узак мөөнөттүү ирээттелген программасынын жоктугу менен түшүндүрүлөт;

Азыркы учурдагы билим берүү ишмердүүлүгүндөгү мамилелерди укуктук жактан жөнгө салууда бир канча олуттуу боштуктар, коллизиялык ченемдер бар экендиги талашсыз.

Ишмердүүлүктү жөнгө салуудагы боштуктар укук колдонуучулар тарабынан “өз кароосу” боюнча мамилелерди чечмелөөгө алып келип, анын натыйжасында билим берүү ишмердүүлүгүндө алектенген тийиштүү кызмат адамдары, юридикалык жактар аларды өз пайдасы тарабына оодурган учурлар кездешүүдө. Бул жагдайлар, ошондой эле билим берүү ишмердүүлүгүндө коррупциялык чиймелердин орун алуусуна шарт түзүүдө.

Бул көйгөйлөрдү чечүүдө теоретикалык-укуктук илимдин ролу абдан жогору. Анткени саналып өткөн көйгөйлөрдү аныктоо, талдоо, салыштырма - изилдөө жүргүзүү менен теоретикалык-укуктук илим бул милдеттерди чечмелөөгө кудуреттүү.

Ата-Мекендик окумуштуулар алдында билим берүү чөйрөсүндөгү мыйзам актыларын жыйымдуу карап, бул социалдык өз алдынча институттун теоретикалык-укуктук көйгөйлөрүн, укук колдонуу практикасын, ошондой эле аракеттеги мыйзам актыларынын абалын терең изилдөөгө муктаж.

Бул көйгөйлөрдү чечүү чоң теоретикалык жана практикалык мааниге ээ.

Мына ошондуктан укуктук илимий жактан бул социалдык институтту жыйымдуу терең изилдөөгө алып, анын натыйжасында билим берүү ишмердүүлүгүнүн азыркы учурдагы ченемдик укуктук абалына баа берүү менен, андагы боштуктарды, карамакаршылыктарды жоюу боюнча иштиктүү сунуштарды иштеп чыгуу, билим берүү ишмердүүлүгүн ченем-укуктук жөнгө салынышын өркүндөтүү, өзгөртүү, толуктоолорду иштеп чыгуу, артыкчылыктуу багыттарын аныктоо чоң теоретикалык-укуктук мааниге ээ.

Адабияттар:

1. «Адам укуктарынын жана эркиндиктеринин Декларациясы» (10-декабрь, 1948-ж.).
2. «Жарандардын экономикалык, социалдык жана маданий укуктары жөнүндө эл аралык Пактыда» (1966).
3. Көз Карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин «Адамдын укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндөгү Конвенциясынын» 27-беренесинде камтылган (26-март 1995-жыл. КР 1.08.203 №182 мыйзамы менен ратификацияланган) Кыргыз Республикасынын Конституциясы (27.06.2010-ж.).
4. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы 30-апрель, 2003-ж. №92. 2014-жылдын 30-майындагы №82, 2014-жылдын 18-июлундагы №144 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык).

Рецензент: к.ю.н., доцент Мазитов Р.Я.